

25. Proroštvo i proroci u Izraelu

Proroštvo izvan Biblije

Proroštvo se u Izraelu nije pojavilo odjednom, bez ikakvih preteča. Oduvijek je čovjek želio iskoračiti iz svoje ograničenosti i uspostaviti izravni kontakt sa Neograničenim. Ekvivalent ranim prorocima u Izraelu bio je prisutan i u drugim religijama (šamani, druidi, kahini). U Mezopotamiji se smatralo da božanstvo želi objaviti svoju misao o nekoj temi, ali samo preko posrednika (*muhhu*); u Kanaanu - *hazîn*. Smatralo se da utišavanje osjetila omogućuje primanje vizija – ekstatičko vidovnjaštvo (inducirano ili spontano). U Egiptu su se davala proroštva u svetištima.

Proroštvo u Bibliji

Biblijsko je proroštvo bilo određenoj vezi s vidovnjaštvom kakvo je postojalo u Izraelovom okruženju. Ulaskom u Kanaan, Izraelci pribjegavaju nekim vidovima tamošnjeg vidovnjaštva (*urim* i *tumim*, *efod*, tumačenje snova). Tako su postojali pri svetištima ljudi zvani *ro'îm* i *hozîm* (vidioci, vizionari). Čini se da i sama Biblija bilježi postojanje ekstatičkog proroštva (Br 11,24s; 1Sam 10; 19,18-24; 1Kr 18,20-40; 22,6-8; 2Kr 23,2; Iz 28,7-8; Jer 29,26s). Proročica Debora se bavila davanjem odgovora na pitanja (Suci 4,4s), a svećenici su bacali *urim* i *tumim* da bi doznali volju Božju; David je konzultirao proroka Gada.

Kasnija tendencija jest proroštvo bez upotrebe tehnika, a ljudi govore po nadahnuću – natprirodna inspiracija (usp. Suci 6,1-10; Natan u 2Sam 12,1-14). Oni se pozivaju na riječ Božju – *dabar*. Biblijsko proroštvo, iako u nekim elementima može nalikovati vidovnjaštvu u okolnih naroda, uvijek se razlikuje po tome što se temelji na dinamičkom monoteizmu koji se očituje transcendentnim i imanentnim. Već od susreta s Abrahamom Bog je Onaj koji je Gospodar svijeta, ali se interesira i „sudjeluje“ u konkretnim događajima njegovog klana; tako će biti sa ostalim patrijarsima te sa Mojsijem. Stoga vremenom bivaju osuđene drevne tehnike vidovnjaštva (usp. Pnz 18,9-12; Hoš 3,4; Jer 27,9; Ez 13,9.23; 2Kr 23,34), a proroštvo u Bibliji tako postaje primanje riječi koju je Bog odlučio nekome uputiti da bi je taj obznanio ostalima i kako bi svi bili upoznati s Božjim projektima pravde i dobra.

Lik proroka

Biblija za proroke koristi nekoliko naziva. Među njima su: *roeh* – vidjelac (1Sam 9,9; 1Ljet 9,22); *hozeh* – vizionar (2Sam 24,11; Am 7,12); *iš Elohim* – čovjek Božji (često za Iliju i Elizeja, 1Kr 13,1; 20,28); *iš haruah* – čovjek duha (Hoš 9,7; u pravilu tek nakon egzila). Najčešće korišten jest *nabi* (315x subst.+115x verb.), za kojeg nemamo pouzdano značenje; vjerojatno iz

akadskog – *onaj koji je pozvan, ili onaj koji naviješta u ime nekog drugog*; ovaj izraz čini se vremenom zamjenjuje ostale. LXX koristi pojam *profetes*; *pro=ispred koga* ili *prije čega* + *femi=govoriti*. Tako je prorok onaj koji govori *ispred/u ime koga* ili *prije čega*. Ovo drugo značenje će naglašavati apokaliptika a i NZ gledajući na SZ-no proroštvo kao na navještaj Isusovog dolaska.

Prorok je čovjek kojem događaj proročkog poziva mijenja život jer ulazi u poseban odnos s Bogom. Taj prvi doživljaj ih obilježava za cijeli život i na njemu se kasnije inspiriraju (usp. Jer 1,4-19; 15,10-21). Bog je Onaj koji izabire bez obzira na sposobnosti, dob i društveni položaj. Poslanje proroka jest služiti Riječi, čuvati je i naviještati bez obzira na posljedice. Prorok je čovjek relacije jer ostaje vjeran Onom koji ga šalje i onima kojima je poslan, solidaran s njima; on stoga proživljava razapetost između ove dvije stvarnosti. Riječ Božja ponajprije u njegovu životu postaje akcija a onda se preko njega treba sučeliti sa narodom. Prorok proživljava dramu Riječi koja je često neprihvaćena; često postaje znak protivljenja pa i mučeništva (usp. Jer 3,20; Mt 5,12). Prorok je kritičar stvarnosti jer Riječ nije apstraktni pojam nego gledanje stvarnosti Božjim očima; daleko od toga da bi živio u oblacima, on je na zemlji čvršće od ostalih jer posjeduje Božju istinu i naviješta je; pošto se ljudsko viđenje u pravilu ne poklapa s Božjim, prorok je uvijek kritičar ustaljenog viđenja stvari i otvara nove perspektive u promatranju jedne te iste stvarnosti. Prorok gleda u prošlost i budućnost, jer s jedne strane podsjeća na temeljne spasenjske događaje i Boga Osloboditelja kako bi razobličio deformirane izričaje vjerske prakse svog vremena: isto tako on gleda u budućnost budeći nadu jer u njoj iščitava Božji projekt sve do vrhunskog horizonta – proročka eshatologija (sud i punina spasenja).

Proročka komunikacija

Prorok svoju poruku komunicira na dva osnovna načina: riječima te proročkom akcijom.

Temeljni način ostvarivanja proročke službe jest usmeno izražavanje poruke, koja tek poslije biva zapisana. Osnovni literarni žanrovi koji su nam ostali zapisani su:

proroštvo – ovisno o sadržaju, ono može biti navještaj suda (ukor, upozorenje s pozivom na obraćenje, optužba za grijeh s pratećom kaznom; usp. Am 3,12-15) ili navještaj spasenja (promjena situacije te bolja budućnost; usp. Jer 31,31-34).

opis poziva – svrha je legitimacija proroka pred narodom i institucijama; upotrijebljene su različite sheme: vojna (usp. Jon 1,1-4a), diplomatska (usp. Jer 1,4-10), politička (usp. Iz 6), pedagoška (usp. 1Sam 3).

vizija – osnovni elementi: vizija, pitanje o značenju, interpretacija (usp. 1Sam 9,9).

proces – proroci ponekad izriču proroštvo u vidu navještaja suda i otvaraju proces (*rib*) koji ima za cilj uvjeriti prestupnika na povlačenje i pokajanje, a se sastoji od: nagovještaj procesa, priziv na primljena dobročinstva, pokazivanje prijestupa, priznanje i pokajanje prestupnika/izricanje osude (usp. Iz 1,2-20).

proročka akcija – neverbalni način komuniciranja poruke koja svojom slikovitošću i simbolikom prenosi poruku (Hošea ženi prostitutku – Hoš 1-3, Ez raznim akcijama naviješta uništenje Jeruzalema (usp. Ez 4-5) i ne žaluje za svojom ženom (24,15-27); elementi su: Božja naredba, izvršenje, tumačenje akcije, Božja akcija kojom ostvaruje ono što je prorok najavio.

Mjesto proroštva u kanonu i podjela

U Sir 1,1 imamo zasvjedočeno da je u periodu 200-150.g.pr.Kr. hebrejska Biblija počinjala Zakonom, potom su slijedili Proroci a na koncu Spisi. Zakon je pouka o tome *zašto, kako i zbog kojeg cilja* postoji Izrael kao narod Saveza. Na njega se nastavljaju Proroci kao svojevrsni komentari i aktualizacija Zakona a potom Spisi kao njegovo produbljenje s otvorenom perspektivom za buduća izbjavljenja (usp. 2Ljet 36,22-23). Zakon, koji je u Pnz prožet pozivom na slušanje i obdržavanje Sinajskog Zakona, završava proglasom blaženstva Izraelu (33,29), a spisi počinju u Ps 1,1 isto tako proglasom blaženstva čovjeku koji se daje voditi svjetlom Zakona. Usred njih su Proroci koji u Jš 1,8 počinju isto tako pozivom na razmišljanje i ostvarivanje Zakona, a završavaju tako da Zakon postaje izraz nade u Mal 3,22-24. Svrha Proroka je držati prisutnom svijest o iskrenom življenju Zakona. Tako je Izrael zajednica učenika koji slušaju riječ Zakona, njega tumače proroci a njegovu primjenu u svakodnevici razrađuju Spisi.

No, uskoro židovske zajednice grčkog jezika počinju u svojoj LXX Bibliji stavljati na drugo mjesto Spise a Proroke na posljednje. Isto tako kršćanski SZ unosi promjenu. Podijeljen je na 4 dijela: Zakon je na prvom mjestu kao prijedlog projekta života kojeg treba ostvariti hodom za Kristom (usp. Mt 22,34-39). Poslije toga slijede povijesne knjige (Jš-2Mak) u kojima kršćani čitaju povijest hoda „starije braće“ s Bogom, koji nam je zajednički. Međutim, iza toga naša Biblija stavlja mudrosne knjige kao meditaciju svakodnevice u svjetlu Zakona, a tek potom slijede Proroci. Tako i u našem kanonu Proroci izražavaju otvorenost prema eshatološkoj budućnosti na temelju Božjih obećanja (npr. Iz 2,1-5). Na koncu Proroka i SZ-a se tako nalazi Mal 3,22-24 kojeg NZ rado citira (usp. Mt 17,10-13; Mk 9,11a; Lk 1,17) i koji navješćuje obećanog Iliju a kojeg NZ prepoznaje u Ivanu Krstitelju. Isto tako, obećani *dan Jahvin* (Mal 3,23) se ispunja u dolasku Isusa Krista.

U katoličkim izdanjima Biblije proroci se dijele na velike (Iz, Jer, Ez, Dn), te na 12 malih proroka (Hoš, Jl, Am, Ob, Jon, Mih, Nah, Hab, Sef, Hag, Zah, Mal). Ipak, suvremena je tendencija, zbog poštovanja povijesno-literarnog kriterija, podijeliti ih na pred-klasične (usmeno/oralno proroštvo) i na klasične (pisano proroštvo). Dakako, ovdje se ne radi o suprotstavljanju pojedinih grupa nego o promatranju razvoja i kontinuiteta među njima. U prvu grupu pripadaju pretežno proroci iz razdoblja konstituiranja monarhije (Samuel, Gad, Natan, Ahija, Jehu, Ilija, Elizej, Jona, proročica Hulda, Urija, Šemaja, Azarija, Oded). Klasičnima smatramo one iza kojih su nam ostale zapisane njihove riječi a dijelimo ih na pre-egzilske, egzilske te post-egzilske. Naše izlaganje ćemo početi slijedeći koliko je moguće povijesni redoslijed njihovog pojavljivanja i djelovanja, počinjući dakle od pre-egzilskih.

Duh proroštva

Nakon što smo ih uvodno opisali, naznačili temeljne karakteristike, sistematizirali – sada treba reći: sve to zapravo u određenom smislu ne važi! To su čovjekovi pokušaji da svemu stavi etiketu, da svrstava kako bi se lakše snalazio, međutim kada se radi o prorocima – to je nemoguće! Oni su ljudi koji su primili riječ Božju i nose je rušeći sve pred sobom – za njih ne važe nikakve norme osim Božjeg projekta kojim Bog želi dati čovjeku život, dostojanstvo i imati ga za suradnika u obnavljanju svijeta. Proroci su, s jedne strane, posvema posvećeni ovom projektu a s druge strane svoju misiju vrše neviđenom slobodom pred svime i svakim, ne odstupajući ni milimetra ni pred kraljevima!

U njima se dotiče svježina Božje riječi, prosijava svjetlo njegove mudrosti i naslućuje snaga njegove slobode. Do krajnjih dubina razlučuju nijanse u vršenju Božje volje, razotkrivajući zablude i licemjerje i pokazujući put života. Čak i kad strahovitom energijom navješćuju Božju kaznu, i onda su glasnici njegove nježnosti jer – umjesto katastrofe – Bog šalje svog glasnika-proroka! Oni prate pojavu izraelovog kraljevstva – od prvog do posljednjeg kralja.

Oko sebe nemaju obožavatelje, duhovnu sljedbu – oni strše iz mase i sijeku svojom riječju njihovu prosječnost i mlakost, nedovoljnu vjernost Bogu i njegovim projektima. U masi pobuđuju proces osvješćivanja, bolnog trijeznjenja i stoga izazivaju najrazličitije, pa i najžešće reakcije. No, oni su taj put u sebi već prošli. Svatko od njih, prije negoli progovori narodu, već je u sebi proživio osobnu proročku dramu. I prihvatio nositi riječ Božju dalje.

Iako će njihove riječi nailaziti na neznatnu podršku a njihovo djelovanje ostajati u principu besplodno, ostaju trajno svjedočanstvo Božjeg zahvata u naš svijet. I kada nastupi katastrofa Božje kazne, proroštvo ostaje dokaz Božje brige kojom je pohodio svoj narod i pokušavao ga voditi putem života. I zato su proroci, i kao služba a i kao osobe, utjelovljenje misterija Božje prisutnosti i ljubavi u našoj povijesti.